

INTRODUCCIÓ A LA SOCIOLOGIA

**Júlia TORRES CANELA
Ramon ALCOBERRO PERICAY**

TEMA 6 – Classe i estrat

Rics i pobres: per què?

Els sistemes d'estratificació social

L'esclavatge

El sistema de castes

Les tres funcions socials bàsiques en el sistema de castes

Els estaments

La classe social

La posició funcionalista sobre el concepte de classe

La teoria de Parkin sobre el tancament social

La classe mitjana

La societat líquida i el replantejament dels problemes de classe

Educació i classe social avui

6.1- Rics i pobres: per què?

Qualsevol que analitzi la societat en què viu (qualsevol societat!) una de les primeres coses que observa és que arreu hi ha rics i pobres, i que a les nostres societats fins i tot hi ha gent que dorm als caixers automàtics o a les estacions del metro. És a dir, que la societat està travessada de desigualtats. També en països rics hi ha pobres. En la mesura que els recursos econòmics són fonamentals per a la vida humana, la pregunta sobre les causes del desigual repartiment de la riquesa és fonamental per a la sociologia.

S'han donat moltes respostes a la pregunta sobre l'origen de la desigualtat social. Les més conegudes són:

- **La hipòtesi del darwinisme social de dretes: els individus neixen desigualment dotats d'intel·ligència i de capacitats.** De tal manera que, si no hi ha mecanismes socials que ho impedeixin, a la llarga els més intel·ligents tendiran a ser els més rics, perquè estan més ben adaptats al medi social. Però aquesta resposta comet el que es diu "fal·làcia de circularitat": pressuposa que algú és més ben adaptat perquè ha triomfat i que, alhora, ha triomfat perquè està més ben adaptat. D'altra banda només cal conèixer un nombre suficient de rics per saber que no sempre els rics són més intel·ligents que la resta de la població.
- **La hipòtesi conservadora clàssica: al món hi ha individus incapaçs de tenir cura d'ells mateixos i que s'empobreixen per manca d'autodomini** (drogaaddictes, alcohòlics) **o per simple mala sort** (malalts crònics). Una societat que ofereix treball en abundància no hauria de tenir pobres i, si en té, és perquè alguna gent resulta incapaç de treballar. [O com deia un sociòleg andalús: "aquí no hay 'paraos', hay quietos"]. De fet, és una versió menys sofisticada de la hipòtesi darwinista
- **La resposta liberal clàssica:** es fa ric qualsevol que és capaç d'oferir a la societat un servei que la societat demanda i que aconsegueix que els altres li paguin per fer-lo. P. ex., si algú juga molt bé al futbol i és capaç de trobar algú que pagui per veure'l jugar, es fa ric. La riquesa no és injusta, retribueix el mèrit socialment reconegut.
- **La resposta instrumentalista:** es fa ric qualsevol que pot convèncer un grup prou ampli que "necessita" els seus serveis en algun àmbit. La riquesa és la conseqüència de la creació de necessitats i de l'establiment de jerarquies. Qualsevol qui crea una necessitat, encara que sigui fictícia i la satisfà, o que aconsegueix fer que ells altres creguin en la superioritat de la seva jerarquia, s'enriqueix. Així, fins i tot, les castes sacerdotals haurien convençut els individus de què els necessiten per a "anar al cel" i per a ben morir.
- **La resposta utilitarista primària:** és útil que hi hagi rics i pobres perquè això actua com un mecanisme de competència i de millora social. La possibilitat de fer-se ric actua com a mecanisme psicològic reforçant l'enginy dels pobres i a la llarga redunda a favor de tota la societat. Ser ric no seria dolent a condició que els rics i els pobres no fossin sempre els mateixos o, en altres paraules, a condició que socialment hi hagi igualtat d'oportunitats. Cosa que, òbviament, no succeeix gaire sovint perquè la desigualtat s'hereta o tendeix a heretar-se.

- **La resposta socialista i llibertària:** es resumeix en la frase de Bakunin "la propietat és un robatori" o en la frase atribuïda a Kropotkin que fa "hi ha rics perquè hi ha pobres"; es fa ric el qui per les armes o per l'explotació d'altres individus aconsegueix monopolitzar serveis essencials (o fonts d'energia). Si p. ex., algú aconsegueix monopolitzar una font i cobra per deixar beure l'aigua que en brolla, es fa ric –tot i que en principi l'aigua surt d'una deu o dels núvols i no era de ningú en origen. En tot cas, la riquesa neix de l'explotació de la natura o d'altres individus que genera uns guanys per a l'explotador.

En resum podem dir que hi ha dues opcions en considerar la diferència entre rics i pobres: **o la desigualtat de riquesa és una conseqüència del mèrit i la virtut** (i, per tant, seria moralment acceptable o com a mínim inevitable), **o la desigualtat és conseqüència de l'explotació i de l'engany** (i, per tant, moralment inacceptable o inconsistent).

6.2.- Els sistemes d'estratificació social

En sociologia per tal de descriure les desigualtats és més habitual usar el mot "estrat" que no pas "classe". Tècnicament estrat i classe no signifiquen el mateix i és bàsic no confondre'ls. "Estrat" és un mot que correspon a la tradició funcionalista i "classe" a la marxista.

Els estrats marquen les desigualtats estructurals que hi ha entre diferents grups d'individus. **L'estratificació fa referència a l'economia, però també a les mentalitats, a l'ús dels símbols i del llenguatge (hi ha un llenguatge "xava" que identifica grups de baix estrat), etc.**

Cal distingir també entre l'ús del mot "estrat" en societats premodernes i en societats modernes.

En les cultures premodernes els estrats s'establien com a conseqüència de prohibicions religioses i, sobretot, l'important és que l'estrat constitueix una marca social inesborrable: quan hom naixia en un determinat estrat no en podia sortir mai fins a la mort (estàtica social). En canvi, la classe és econòmica i es pot ascendir socialment (o com diu la metàfora "funciona l'ascensor social") tant per raons econòmiques com per raons culturals (a través de l'estudi un metge es pot enriquir, tot i que els seus pares siguin pobres!).

Les classes social, a més, no imposen deures morals, mentre els estrats en les cultures premodernes es basen en deures i obligacions dels febles envers els forts (dels esclaus envers els amos, o dels serfs envers els senyors feudals).

Les formes d'estratificació social premodernes són: l'esclavatge, la casta i l'estament.

6.2.1.- L'esclavatge

És la forma extrema de desigualtat, en que uns individus són literalment propietats d'altres, de manera que l'esclau o l'esclava és consideren "bens mobles" i per tant, se'ls pot arribar a negar el dret bàsic (el dret a la vida) igual que als animals. De fet, els esclaus no eren ni tan sols propietaris dels seus fills, que pertanyien a l'amo.

S'arribava a ser esclau per deutes (quan no es podien pagar, l'individu es lliurava com a esclau) **o per haver perdut una guerra.** En tots dos casos, l'esclavatge era infamant i incompatible amb la ciutadania.

L'esclavatge no tenia res a veure amb la incultura: hi havia esclaus molt cultes que educaven els fills dels amos i a Roma fins i tot hi havia esclaus molt rics que tenien també esclaus.

Dins l'esclavatge cal distingir entre "esclaus domèstics" que vivien amb la família dels seus amos **i "esclaus públics"** (generalment soldats dels exèrcits derrotats) que depenien dels Estats i s'usaven en les feines més dures (les mines de plata de Lavrion a Atenes, la construcció d'obres públiques a Roma, p. ex.). En general els esclaus domèstics, pel que s'ha pogut reconstruir de l'anàlisi de les seves tombes, no estaven mal alimentats i no s'escapaven gaire del poder dels seus amos. Una altra cosa, molt pitjor, era la situació dels esclaus públics que vivien una mitjana de tres anys a Atenes i rebien càstigs brutals.

El fet que hi hagués relativament poques revoltes d'esclaus sempre ha sorprès els historiadors i, en general, ho atribueixen al fet que l'esclau domèstic no vivia d'una manera gaire diferent a la dels seus amos que sovint els alliberaven (manumitaven) en morir. A més, els amos estaven obligats a alimentar els seus esclaus fins i tot en la vellesa extrema quan ja no eren productius –mentre que un obrer industrial lliure quan quedava a l'atur perdia tota protecció. I matar un esclau, tot i que era legalment possible a Roma, era considerat un acte de brutalitat indigna. Es coneixen cartes d'antics esclaus demanant ser readmesos com a tals després de ser alliberats precisament perquè eren incapaços de mantenir-se per ells mateixos i, fins i tot, un cop alliberats se'ls considerava de la "família" dels amos.

L'esclavatge va durar fins el s. 19 i potser en alguns països africans i a Xina encara dura avui. Segons algunes teories (i estem fent sociologia i no moral!), a Occident va fer fallida perquè **era un sistema poc eficient d'explotació**: com és obvi, els esclaus procuraven treballar el mínim i no tenien incentius. Això feia que el sistema necessités tota mena de supervisors i una vigilància brutal. En canvi, com que l'obrer industrial treballa pel propi interès, la tendència a autoexplotar-se és molt superior en ell que en l'esclau (que té "un plat segur", ni que sigui miserable). D'aquesta manera, el món industrial va convertir la figura de l'esclau en inútil, més enllà fins i tot de la seva perversitat moral, en convertir la persona en cosa.

6.2.2.- El sistema de castes

El mot "casta" no és hindú sinó portuguès i significa "estirp" o "raça". Sembla que en la llengua hindú no existeix cap mot per descriure el sistema de castes globalment, sinó diversos mots per referir-se als diversos estrats socials en concret. De fet, a cada estat de la Unió Índia –i fins i tot a l'interior de cada comarca– el sistema de castes té categories diferents.

L'interessant del sistema és que, com a tal, no té res a veure amb l'economia, sinó amb la jerarquia internalitzada, especialment, pels grups més baixos. Un intocable pot ser immensament ric i un brahman pot ser pobrissalla però el brahman serà respectat i l'intocable serà marginat. Mostra, doncs, que la religió i en aquest cas concret la creença en la reencarnació, pot ser aprofitada amb interessos socials i com a forma de consolidar el poder.

El sistema de castes presenta una estructura tripartida, molt típica de societats estàtiques arreu del món i que existí també a l'Europa medieval.

Però, per extensió, es parla de "castes" quan un grup social no pot perdre mai el poder per malament que li vagin les coses, mentre que un altre grup social no el pot aconseguir mai. El militar a Amèrica del Sud, o les famoses "150 famílies de Barcelona", les anomenades "bones famílies", són una casta en aquest sentit. Tot i que en teoria poden perdre la seva influència social o els diners, de fet, això és altament improbable perquè disposen d'una xarxa de relacions, basada en matrimonis, relacions personals, etc. que ho impedeix i els mateixos cognoms apareixen repetits arreu des de fa més d'un segle. Significativament, els membres d'una casta social (l'aristocràcia anglesa, p. ex.), poden empobrir-se però continuen causant una admiració fascinada en les classes més baixes que els imiten o segueixen les seves vides a través de revistes del cor, tv., etc.

6.2.2.1.- Les tres funcions socials bàsiques en el sistema de castes

Per a analitzar el desenvolupament dels estrats i les castes en les societats humanes se sol usar el model teòric que s'anomena de "les tres funcions socials bàsiques", elaborat a primers del segle XX per Georges Dumézil i Emile Benveniste per a explicar les societats que ells anomenaven "indoeuropees". Benveniste va arribar, fins i tot a elaborar un *Vocabulari de les institucions indoeuropees* (hi ha ed. cast. Taurus, 1983) buscant els trets, suposadament d'origen indi, que formarien la suposada base comuna dels pobles germànics i llatins.

Segons aquest esquema, des de la societat hindú a la medieval es va mantenir respectuosament intocada una estructura social tripartida:

- 1.- **Sacerdots (Brahmans)** que en la cultura medieval són anomenats **oratores**.
- 2.- **Guerrers (Ksatiya)** que al món medieval són els **belatores** –o **pugnatores**.
- 3.- **Productors (Vaishya** o grangers i comerciants i **Shûdra** serfs) –a l'edat mitjana **laboratores**.

Aquesta estructura es troba també en la República de Plató (homes d'or, de plata i de bronze) i era hereditària i inalterable, sancionada per mites religiosos. Normalment s'anomena "estructura de castes" la que imita el model platònic.

De fet, les tres funcions bàsiques d'aquestes castes s'han transparentat amb més o menys èxit en societats tradicionals fins fa pocs anys i només l'aparició de l'anomenada "aristocràcia del diner" (per oposició a l'aristocràcia de sang), ha aconseguit trencar-la.

6.2.3.- Els estaments

Els estaments són la transposició feudal europea del sistema de castes indi. La noblesa militar, el clergat i els plebeus formen tres estaments amb drets propis i diferenciats. És pràcticament impossible que algú pugui sortir de l'estament en què va néixer, excepte a través de la participació en l'estructura de poder de l'església. **Cada estament s'organitza internament segons un sistema legal propi i molt**

detallat, basat en el costum, que s'anomena "fur" (d'on prové la paraula "furiós", per cert!).

Aquest sistema començà a esquarterar-se quan als segles 16 i 17, la monarquia absoluta, necessitada de diners, obrí la noblesa no tan sols a l'antiga classe militar (noblesa d'espasa), sinó també a burgesos enriquits (noblesa de roba), que necessitaven títols per ocupar llocs en l'administració reial. **Tècnicament, el final dels estaments s'identifica amb la Revolució francesa.**

6.3.- La classe social

A diferència dels models anteriors (premoderns) que basen la jerarquia en la ideologia, i en el fons en les sancions religioses, **la classe social és un concepte d'origen modern, planament i exclusiva econòmic.** Les classes socials es basen en la diferència de renda i no en la diferència de reputació o de naixement.

El concepte de "classe" fou elaborat bàsicament per K. Marx que hi veia l'origen en l'explotació de l'home per l'home. Anteriorment a ell alguns historiadors havien fet ja un ús aproximatiu del mot i usaven el mot "classe" simplement amb un criteri classificatori, quasi equivalent a la senzilla divisió en rics i pobres.

L'important en Marx és que ofereix un criteri que permet treballar sociològicament, a partir de les següents premisses:

- **La classe es basa en la situació d'un individu en l'àmbit productiu i, en general, en l'economia;** no té res a veure amb tradicions o religions.
- **El fet de formar part d'una classe o d'una altra, depèn de ser posseïdor o estar desposseït dels mitjans de producció.** El salari està en funció no pas de la necessitat social objectiva de la feina que hom fa, sinó de la capacitat de ser propietari o gestor del capital o de ser només un subordinat.
- **L'estructura jurídica d'una societat no és neutral,** sinó que està al servei dels interessos de la classe dominant.
- **En totes les societats hi ha lluites de classes perquè arreu hi ha propietaris i desposseïts.** Actualment, la lluita es produeix entre burgesos i proletaris, però abans n'hi ha hagut entre senyors i serfs o entre amos i esclaus.
- La diferència entre la forma de la lluita de classes avui i la que succeïa en d'altres modes de producció, consisteix a què en el món industrial, **els obrers són imprescindibles per tal que funcionin les màquines: la producció industrial per la seva mateixa naturalesa porta a què les empreses siguin cada cop més grans i les relacions humanes més impersonals.**
- A part de les dues classes socials centrals (burguesia/proletariat) hi ha altres classes menors (pagesia, petits burgesos...) però al cap i a la fi les altres classes no poden aconseguir el poder.
- Marx creu que al final **la classe obrera arribarà al poder perquè acabarà essent la immensa majoria de la població i perquè sense els obrers les fàbriques no poden funcionar,** de manera que tenen la clau de la continuïtat del

capitalisme. Per això cal que s'organitzin en partits i sindicats de classe que defensin els interessos específics.

- Un cop arribada al poder, la classe obrera s'organitzarà com a dictadura del proletariat o "democràcia de la majoria" i constituirà un marc jurídic i polític favorable al treballador.

És difícil descriure l'estructura de classes al món perquè cada país té les seves particularitats i perquè avui l'estructura de la propietat empresarial està molt repartida (empreses per accions), de manera que el concepte de burgesia propietària caldria matisar-lo molt. Així, p. ex., Telefònica té més de dos milions de petits accionistes i és absurd dir que són més de dos milions d'explotadors (molts obrers són també accionistes de l'empresa en què treballen o tenen els seus petits estalvis en borsa perquè puguin assegurar-se una jubilació, etc.)

Quan ara com ara se segueix l'esquema marxista se sol dividir la societat en **classe alta** (grans propietaris industrials i alts gestors que controlen directament els recursos), **classes mitjanes** o **petita burgesia** (professionals i treballadors de "coll blanc"), **classe obrera** (treballs industrials o manuals i "colls blaus") i **pagesia** (al menys en alguns països); però aquest esquema és poc afinat. Marx hi hauria afegit el que ell anomenava **lumpen-proletariat** (literalment, "treballadors esparracats", marginats o "miserables"), classe que incloïa els marginals, els que viuen de la caritat (avui dels subsidis), joves que no volen treballar i exploten els pares...

En la tradició marxista acadèmica alguns sociòlegs han proposat altres hipòtesis de divisió de classe:

- **Nord/Sud** (pressuposant, sense gaire fonament, que "tota" la gent dels països rics explota "tota" la gent dels països del sud).
- **Classe global/classe local** (produïda per l'augment de les comunicacions i Internet; a primera seria la dels qui "viuen als avions", parlen anglès, gestionen, i la segona la dels qui van en cotxe, no parlen anglès i obeeixen)
- **Obrers amb feina/obers sense feina** (suposant que per tenir feina un obrer s'integra fàcilment en la petita burgesia, mentre que quan no se'n té és resulta fàcil caure en la marginació).

Aquesta tesi ha estat recollida i desenvolupada molt especialment per Zygmunt Bauman (veure punt 7.- d'aquests apunts).

6.3.1.- La posició funcionalista sobre el concepte de classe

La teoria funcionalista considera que Marx es va equivocar de mig a mig en la seva tesi de la lluita de classes perquè posava l'accent en l'enfrontament, però les classes també col·laboren (de grat o per força) i tenen interessos comuns. Així, per exemple, en cas de guerra i malgrat la crida marxista a l'internacionalisme proletari, fins ara sempre la burgesia i els proletariat s'han unit nacionalment i no de forma classista. El mateix passa en cas de crisi econòmica quan els obrers accepten menys salari perquè saben que si el seu empresari perd diners ells aniran a l'atur i hi perdrà tothom.

En les societats postindustrials, a més, tota una sèrie de problemes polítics vinculats al medi ambient, a la salut i la mateixa continuïtat de l'espècie són comuns a tota la societat malgrat que cadascú els visqui des d'un prisma diferent.

El funcionalisme per descriure les societats ha donat una especial importància a aspectes com la ideologia, la religió i la autoimatge dels actors socials. En societats en què els aspectes econòmics no són preocupants per a una majoria suficient d'individus (perquè hi ha seguretat social, cobertura sanitària universal, biblioteques públiques abundoses, etc) tenir "més" deixa de ser una necessitat peremptòria i aspectes subjectius i emocionals resulten, en canvi, molt més significatius. És prou significatiu, per exemple, que cada cop més els obrers dels països més rics s'autoconsiderin "classes mitjanes" i deixin de definir-se com a "obrers".

Per als funcionalistes ***hi ha elements com el prestigi que pesen més en la societat que les consideracions de classe.***

A l'extrem, ***els funcionalistes, pensen que els conceptes de rol i status expliquen millor els enfrontaments i els conflictes que no pas la lluita de classes.***

6.3.1.1.- La teoria de Parkin sobre el tancament social

El sociòleg weberià anglès Frank Parkin ha proposat una teoria molt significativa sobre el tema de les classes socials. D'una banda considera que no es pot negar que hi ha classes socials i interessos contraposats (els fills de les classes baixes tenen menys anys d'escolarització i pitjor salut i això no és cap casualitat!). Però també és obvi que formar part d'una minoria ètnica (gitanos, negres...) incrementa les possibilitats de ser un marginat o un obrer a l'atur. Ser o no propietari dels mitjans de producció significa tenir un projecte vital molt diferent, fins i tot radicalment oposar

Parkin proposa considerar les classes social com a formes de "tancament social". Tancament social significa que una classe social és un procés pel qual una sèrie d'individus tracten d'assegurar-se el seu nivell de vida, limitant-hi l'accés a qualsevol altre grup.

El tancament social pot obeir a interessos econòmics, però també ètnics, d'idioma, etc. Però significativament ***el tancament té forma de "procés"***, és a dir, d'una situació dinàmica, de manera que el fet de pujar o baixar les barreres (d'integrar o d'excloure) pot canviar segons les necessitats dels grups i, especialment, per la situació econòmica.

Un exemple de tancament social seria usar el fet de tenir un títol de metge o de professor homologat a Espanya que serveix per tal d'impedir que metges o professors d'altres països puguin exercir aquí i que, per tant, disminueixi el meu salari per la llei de l'oferta i la demanda. Un altre ex. seria el fet d'usar els sindicats per mantenir drets o privilegis. Demanar, p. ex., el coneixement de l'idioma espanyol per ser funcionari a Espanya discrimina clarament els russos o els àrabs per molt ben preparats i competents que siguin i garanteix que els fills dels espanyols puguin tenir millors feines.

El tancament social implica dos processos:

- **Exclusió:** són les estratègies que els grups usen per tal de separar-se dels estranys, impeding-los el gaudi de bens valuosos. Així, p. ex. en el passat alguns sindicats de treballadors blancs a Amèrica impedièn la contractació de treballadors negres.
- **Usurpació:** la lluita dels aliens per fer-se un lloc dins la classe social. Així la lluita dels negres per entrar en sindicats de blancs.

Però en algunes situacions es produeix també un **tancament dual**. Així, una classe social pot rebutjar una millora per a ells, si significa també una millora per als grups socials que té per sota, és a dir, si creuen que acceptant-la perden status. És el cas de grups que poden enyorar situacions passades en què tenien més consideració social encara que guanyessin menys diners (militars, mestres). Fer lleis per "protegir" alguns grups (les dones, els immigrants) constitueix una forma subtil de tancament dual.

6.4.- Divisions en funció de la classe social

La classe alta a qualsevol país europeu és un grup relativament petit (menys de l'1% de la població o al voltant d'aquesta xifra) i està constituïda per tres grups principals: terratinents (a Espanya molt sovint aristòcrates), grans industrials (a Espanya, generalment propietaris d'empreses familiars, empreses d'assegurances i algun banc comercial) i alts executius (que a Espanya molt sovint procedeixen dels alts cossos de l'administració de l'Estat). En alguns països s'hi inclouen també petits grups de rendistes que obtenen beneficis de la propietat urbana. Degut a les conseqüències de la guerra civil (1936-1939), les característiques d'aquesta classe a Espanya la fan força diferent a l'europea: és molt més catòlica (integrista), molt enquistada en els alts càrrecs de l'administració pública estatal i molt més rendista.

La classe mitjana designa avui tres estrats molt diferents:

- Els **treballadors per compte propi** (botiguers, autònoms...) que són un grup en disminució, malgrat que molts estiguin afiliats com a autònoms, la immensa majoria són "falsos autònoms" afiliats a aquest règim per raons fiscals però amb un únic client. Només el 20% de les petites empreses establertes a Europa occidental segueixen funcionant com a tals al cap de 5 anys. Molt sovint l'autoocupació és una manera honorable però fictícia de sortir de l'atur.
- La **classe mitja alta**, formada per directius, petits empresaris i professionals amb educació superior i coneixements especialitzats. De vegades s'anomena "classe de serveis" per una doble causa: treballen al sector terciari, però també (i sobretot) serveixen com a mà d'obra de l'aparell administratiu que dirigeix les empreses. A canvi tenen salaris alts i una certa seguretat laboral. Però cada vegada més aquest grup està disminuint per la reconversió laboral. En les grans empreses multinacionals, la direcció de les seccions locals difícilment s'ofereix a personal autòcton: els forma la pròpia empresa i les universitats del país on l'empresa té la seu central. A més la tecnologia informàtica que primer va permetre "aprimar" l'empresa d'obrers ara permet fer el mateix amb directius intermedis.
- La classe **mitjana baixa**, molt més heterogènia, està formada per oficinistes, mestres i ensenyants en general, llicenciats, comercials, metges i infermeres, etc. És un exemple molt clar de tancament dual en la terminologia de Parkin: els seus interessos els acosten més a la classe obrera, però la seva mentalitat i el que els agradaria ser els porta a la classe mitjana alta: s'identifiquen amb els valors dels

rics però no tenen els diners dels rics i fins i tot hi ha treballadors manuals millor pagats (un lampista guanya més que un mestre, p.ex).

La **classe obrera**, depèn de si té feina fixa o no en té i del nombre d'hores que treballa. Tot i que ha disminuït per efecte de les reconversions tecnològiques i de la informàtica, i malgrat que alguns oficis han desaparegut substituïts per màquines, els treballadors especialitzats han vist augmentar molt els seus salaris i l'atur els afecta molt menys que als obrers no especialitzats. De fet en alguns països la manca de treballadors especialitzats (lampistes i ram elèctric, automoció, etc) fa que guanyin més diners que la classe mitjana baixa, tot i fer feines amb menys status. La classe obrera no especialitzada (peons, cambriers, paletes...) s'anomena "perifèrica" i té poca qualificació, inseguretats laborals i salaris baixos.

El "**lumpen**" o **infraclasse**, és un sector que està creixent des de finals del segle 20 a Europa occidental, amb un nivell cultural molt baix (rebotats del sistema escolar), sovint fills de classe obrera perifèrica instal·lats als barris o pobles del voltant de les grans capitals i políticament racistes, quasi feixistes (són ben coneguts "*Ers Kevins i les Juanis de Baix Llobregà*" en la sociologia catalana a principis del segle 21). També en formen part els fills "rebels sense causa" de les classes mitjanes (moviment okupa, etc), tot i que aquests generalment l'abandonen en fer-se grans.

7.- La societat líquida i el replantejament del problema de classe

L'efondrament de la teoria de les classes socials fou obvi en sociologia des de la dècada de 1960 i de primer es va intentar resoldre amb la hipòtesi segons la qual existia una "burguesia col·lectiva" (els països del nord, rics i explotadors) i un proletariat col·lectiu (els països empobrits del sud). Però aquesta tesi (defensada entre d'altres per Samir Amin) empíricament és insostenible perquè no explica l'existència de contradiccions socials a nivell dels països del sud i cau en simplificacions pròpies de la teoria conspirativa de la història).

Això va conduir a elaborar una altra teoria més complexa per tal d'explicar la crisi del concepte de classe, que permetés explicar l'ascens de l'individualisme en els països més rics. Aquest és el mèrit principal de l'obra del sociòleg polonès Zygmunt Bauman que havia estat marxista (va viure a Moscou durant els anys de la 2ª Guerra mundial) i que, posteriorment desenvolupà els seus estudis a Anglaterra.

Segons Bauman, una ciutadania postmoderna es caracteritzarà pel que anomena "societat líquida" en què les relacions socials crearan xarxes (d'amistat, de desig, de compartir alguns però no tots els moments), però disminuiran cada cop més les relacions estables.

La societat líquida (contraposada a la "societat sòlida" o tradicional) és potindustrial, individualista i "presentista".

En la teoria de la "societat líquida" actualment cal distingir entre:

1.- **Ciutadania global**: conseqüència de l'extensió de les pràctiques globals en economia i en cultura. Correspon a l'élite mundial, dirigent dels països i capaç d'impulsar models de conducta i crear opinió. Parla bàsicament en anglès i no sempre es caracteritza per tenir molts diners, tot i fer un ampli consum, però sempre tenen un alt nivell d'estudis i qualificació professional: generalment són professionals exitosos i

no rendistes. De fet, la ciutadania global és la destinatària avui de les polítiques actives de promoció del consum.

2.- **Ciutadania local:** Els "derrotats" de la globalització. No parlen idiomes, ni viatgen i tenen feines subalternes sovint a temps parcial. Són els destinataris de les polítiques passives i de benestar social i la seva única esperança està en el sistema de jubilacions i en les xarxes de l'economia informal. També sociòlegs com Richard Sennet han insistit molt en què el problema d'aquest grup és que per comptes d'oferir-los "respecte" se'ls ha donat només polítiques socials, però no la possibilitat de sentir-se protagonistes de la pròpia existència.

3.- A nivell global hi hauria, a més, una "**Classe de rebuig**" (els marginals, els desplaçats per conflictes o pel canvi climàtic en països del Sud, etc), especialment localitzats en països del Sud. Aquesta classe sovint sense altre recolzament real que la xarxa de relacions derivada de la religió existeix i pot produir canvis socials significatius (sobretot quan es presenten com a immigrants als països del nord) però no "existeix" com a actor polític en la mesura que no té ciutadania (és a dir, que està mancada de representació política).

Aquest model de no-compromís social i emocional ("líquid") és el que sembla augmentar en països rics al preu del desarrelament i del trencament de lligams comunitaris. Una altra cosa és la significació a llarg termini de la societat líquida; però per definició una societat líquida viu només en el present...

8.- Educació i classe social avui

Una tesi bàsica de la teoria funcionalista sobre les classes socials afirma que en la societat més riques és possible canviar de classe a través de l'educació perquè un nivell educatiu social més alt permet augmentar les oportunitats del sistema. Aquesta teoria s'anomena, fins i tot en els mitjans de comunicació, **l'ascensor social** i pressuposa que el canvi social és només conseqüència de les habilitats o de les capacitats personals. Les polítiques socialdemòcrates al segle passat van creure en cegament en l'educació com a eina de canvi.

La hipòtesi, però mereix ser replantejada d'una manera restrictiva. La manca d'educació efectivament condemna els individus a una situació social subordinada i els fa incapaços d'entendre el que succeeix al seu voltant. Dissortament, però, la qualificació professional no augmenta per ella sola les possibilitats de funcionament del suposat ascensor perquè en aquest tema intervenen molts altres factors (la xarxa de relacions familiars i, sobretot, l'existència o no de polítiques actives de promoció impulsades des de l'Estat).

Només cal veure que la qualificació professional de molts immigrants als seus països d'origen era alta, però que en veure's forçats a immigrar han d'acceptar feines d'un nivell molt baix (neteja, atenció a persones discapacitades, etc.) per comprendre que l'educació sense polítiques actives desenvolupades des dels governs per tal de fer possible l'ocupació no només és inútil sinó que crea ressentiment. És la creació d'un marc d'igualtat d'oportunitats ("mercat obert") i no l'educació per ella mateixa el que permet que funcioni l'ascensor social. Convindria no oblidar que **el concepte de classe és polític** i que sense una activitat política no té sentit per ell tot sol.